

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.
Posamezne številke 1.50 Din.
Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 28. oktobra 1932.

Upravištvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Poštočkovni račun
Ljubljana št. 16.176
Rokopisov ne vračamo.
Oglasi po tarifu.
Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

MISLI

Dr. J. P-ar.

Ob spominu na pisca uganke „A. B. I. O. U.“

Te dni obhajamo Slovani bivše monarhije velike spominske dneve, ko smo se po dolgih stoletjih združili v samostojno državo na razvalinah avstrijsko-ogrske velesile. Samoposebi nam prihaja na misel čudaška navada onega Habsburžana, ki je kaj rad zapisoval v naslovu navedene skrivnostne črke, ki naj bi po mnenju poučenih mož pomenile toliko kot »Austria erit in orbe ultima« ali po naše »Avstrija bo na svetu zadnja«. Naj bo s to zadevo tako ali tako, danes je dejstvo tako, da ostanek nekdanje avstrijske velmoči, sedanja nemška Avstrija, ne pomeni mnogo ali celo nič; kar se tiče njenega vpliva na potek zgodovinskega razvoja v evropski politiki. Po sedanjem stanju stvari sodeč lahko rečemo, da je čudaški Habsburžan morda le pravo zadel —.

Zadnja — bridka usoda »staroslavne dedovine«! Toda ni li zaslužena v polnem obsegu historične pravičnosti, če v duhu preletimo stopnje razvoja njene notranje in zunanje politike zadnjih sto let, zlasti izza leta 1848? Kaj ni prav to leto postavilo za njen nadaljnji obstoj usodepolno vprašanje nove, modernim političnim in narodnim načelom odgovarjajoče preustrojitve, kakor so to zahtevali mladi njeni slovanski narodi na svojem praškem vseslovanskem shodu pod vodstvom velikega češkega zgodovinarja in politika — Palackega? Kaj ni prav to leto z vsemi svojimi notranjimi potresi z vso resnobo opozorilo avstrijsko-nemške kroge na nove dolžnosti in neodložljive naloge v smeri pravične razdelitve v medsebojnih obvezah? Ali ni s stališča 28. oktobra, ko češka republika slavi svoj rojstni dan, pogled nanj v to leto 1848., na sloviti praški vseslovanski shod, nekaj takega kot spomin na težko bolnega starca, ki mu ni pomoči radi arterioskleroze? Da, Avstriji ni bilo pomoči — s stališča razvoja izza leta 1848. do leta 1918., kakor so se dogodki pač zaporedno vrstili ob neozdravljivi slepoti — avstrijskih državnikov!

Ko obhajamo tudi Slovenci svoj 29. oktober, dan lastne osvoboditve, na neopazen, tih in neviden način, vemo i mi, da je usoda vsega življenja,

vsakega človeka zase in v višjih socialnih tvorbah, narodov in držav, vedno ista od pamtiveka, da je namreč vse minljivo. Klicu »Večna bode Avstrija!« odmeva v naši duši istočasno drugi —: »Memento mori!« Ko zremo v potek svoje lastne zgodovine, preštevamo vse težke ure in bridke dobe potrpljenja v rajski Avstriji, se dobro zavedamo, da pomeni smrt čisto rojstni dan drugega. Tudi mi vemo, da je dan smrti pokojne monarhije — rojstni in krstni dan naše svobode, začetek novega življenja v novih razmerah v povsem novi Evropi.

Zgodovina je ogromen arhiv važnih in poučnih dejstev, ki jih je treba poznati in se po njih ravnati pri pogledu v novo bodočnost. Zgodovina Avstrije je za nas velika učiteljica na novi poti. V nji imamo živ zgled, kako propade in mora prej ali slej propasti vsaka socialna tvorba, ki ne zna pravočasno in pravilno rešiti svojega notranjega problema, ne zna organsko zgraditi svoje stavbe, naslanjajoč se edino na mehanske sile pisane formule in taktične manevre, namesto na živo življenje in dejstva resničnih nujnosti. Avstrija je grešila proti naturi svojih elementarnih sil, zato je plačala svoj glavni greh s smrtjo. In če smo prej naglasili, da zanjo ni bilo po videzu zgodovinskih dogodkov nikake rešitve več, moramo pri bistrejšem pogledu vendarle ugotoviti, da so bili važni trenutki, ko bi se bila rešila, če ne bi je bila vodila slepota onih, ki jim je bila od nekdaj v prvi vrsti izročena usoda velike carevine vse do zadnjega, da, tik do poloma. Na dan slavnostnih spominov je zato dobro in nujno, da se spominjamo tudi s slepoto udarjenih politikov in državnikov, za katere zgodovina ni — mati resnice in pravičnega plačila, ni učiteljica modrosti in pravočasne razsodnosti, nego le kopica nepomembnih slučajev brez vsake notranje, organične zveze.

Če katera, je zgodovina pokojne avstro-ogrske monarhije priča o politiki, ki je država ne bi smela voditi tam, kjer ni pogojev za politiko enotne države. Kako slepi so bili Nemci v Avstriji, ki so na vse načine skušali ustvariti videz samo nemške države in sebi za večno zagotoviti vodilno mesto, drugim pa dati tudi za večno le — podrejeno ulogo! Deset polnih let po l. 1848. so tiščali z brezobzirnim Bachovim sistemom vladanja ob tla svobodno gibanje državljanov, dokler ni l. 1859. potrkalo s prav krepkim opominom na vrata držav-

nikov. Odprli so sicer vrata na stečaj z oktobersko diplomo, toda koliko straž so postavili okrog nove ustave, da bi se ji narodi ne mogli poslužiti v polni meri! Prerivanje okrog vrat je šlo do leta 1866., ki je kratkoma z brezobzirno roko odrezalo monarhijo od vsenemške zveze in odsekalo Lombardo-Beneško za vse čase. Toda le za hip so zopet dovolili narodom več svobode, končno pa državo razdelili na dve polovici po pravilu: »deli in vladaj!«, namreč Madjar v Ogrski, Nemec v avstrijski polovici — nad Slovani.

Kako je to dejanje z oktroirano decembersko ustavo l. 1867. vplivalo na Slovence, to pričajo naši politični listi tistih dni. Do temelja se je med njimi zamajala vera v končno zmago — pravičnosti in novega reda v državi, tistega reda, ki bi edino mogel dati monarhiji trdne temelje obstanka.

Vera v razumno politiko Avstrije, piše dr. Karel Kазbunda v češkem časopisu »Zahraniční Politika« l. 1925. (v članku »Navštevá prince Jeroma Napoleona v Praze 1868«), se je izkazala za popolnoma napačno. Avstrija je bila nemška, zvezna pa še posebno; nji se je žrtvovala navsezadnje celotnost monarhije z uvedbo dualizma leta 1867. S tem je bila docela uničena češka vera v njeno pravičnost in njen razum. Češki politiki so postali prepričani, da se na Avstrijo, ki hiti samo v lastno propast; ni več zanesti in so zato obrnili svoj pogled drugam — za meje monarhije, pričakujoč boljšo umljivost in boljše odnose v — Franciji in Rusiji. Prepričani o razpadu in koncu Avstrije ter iz strahu pred ponemčenjem čeških dežel so se pričeli ogledovati po podpori tujine.

Pot v Pariz in v Moskvo sta bili nujni posledici te po l. 1867. izgubljene vere v avstrijsko državno reformo. Pričela se je preorientacija, ki je silila čez državne meje,

Vsak bodi

naročnik

tednika „Slovenija“

VESTNIK

Vtisi iz Kranja

Ko popotnik stopi po mestu, ki ga je iz griča že od daleč pozdravljalo s svojimi tremi zvoniki, ga objamejo spomini iz davnih, minulih dni. Ve, da je po teh ulicah nekoč usihal najsilnejši vrelec naše zemlje, ve tudi, da so te ulice ostale neme, kakor so bile nekoč, in da je za pokopališkimi vrati varno zakrito toplo srce slovenskega Prešerna. Vse je tiho, v ozadju gore, človek stoji in čita — v spomin postavili prijatelji. Gre dalje, vabi ga visok križ Simona Jenka in v to sveto tišino zazveni njegovo neomajno upanje:

Ko jaz v gomili črni bom počival
In zelen mah poraste nad menoj
Veselih časov srečo bo užival,
Imel bo jasne dneve narod moj.

Popotniku se skrči srce, na kolena pade in poljubi sveto zemljo. Na vrh griča gre in se ozira po klancu in dolini, kjer se vrsti tovarna za tovarno, kjer je morje tovarn. Med njimi se vije Sava v svet, kakor iščooče, trepetajoče roke. Gospo-ske hiše tam zgoraj v solncu mežikajo, vesele so še vedno, skoraj brezskrbno se sveti luč v njihovih oknih še danes, ko je dim tovarniških dimnikov zavil dolino v meglo. Nešteto moških življenj je položilo tja svoje delo, nešteto mladih sil se udejstvuje tam, brez števila žena in deklet se ozira za bajko o boljših dneh. Dolina pozdravlja tegobno in izprašujoče. Zapuščena je in sama,

nikogar ni, da bi trpel in krvavel z njo, ne klicarjev, ne glasnikov. Dolina sama hira in krvavi.

Poročilo zadnjih dni: tekstilne tovarne so ustavile prodajo blaga. Številke cen rastejo.

Kako dolgo boš še čakal, Simon Jenko?

Fran Radešček:

Pred dvajsetimi leti

V mladostnem zanosu, poln pričakovanj, ves prevzet od navdušenja in revolucionarne borbenosti, sem v prvih dneh meseca oktobra — pred dvajsetimi leti — kar natiho zapustil Ljubljano in svojo ljubo slovensko domovino, da pohitim k bratom na jug in od njihovega navdušenja »za svobodo in križ sveti« posredujem svojim rojakom vsaj iskro ognja in požrtvovalnosti za velike dogodke, ki smo jih slutili...

Bil sem brez potnega lista... Zato mi je opreznost narekovala podvojeno pozornost. V Mitrovici se je prej prazen voz napolnil do zadnjega prostora. Poleg mene se je stisnil visok gospod, prikupnega obraza: Kmalu me je vprašal, kam potujem. Povem mu v Zemun. Tudi on da potuje tja in da ga veseli, ker sem Slovenec, kar mu zatajiti nisem poskušal. Nato mi brez vsega zaupno na uho pove, da mu lahko popolnoma zaupam, da potujem v Srbijo. Da potuje tudi on tja. Da je fotograf in da pojde na bojišče. Pokazal mi je legitimacijo srbske Vrhovne komande. Da je bil že tam in da me bo on spravil čez mejo. V Zemunu sva izstopila, v pristanišču prekanila avstrijskega redarja in srečno prišla v Beograd.

Bilo je na dan mobilizacije. Mesto je bilo v zastavah. V pristanišču sem se legitimiral s časni-karsko legitimacijo.

Prvi vtisk? Kaj naj rečem? Za vse sem imel opravičbe. Straža na kolodvoru v zakrpani kmetski noži z opankami na nogah. Moj Bog, saj je to vendar narod v orožju, ne pa kaka paradna vojska večmilijonske velesile. Kotanjast tlak z blatom do členkov na nogi. To je vendar patriarhalna demokratska država, ki ji je svoboda naroda in obramba te svobode več kot vele mestni blesk in asfalt. Na Terazijah, pred kraljevim konakom, čez in čez razkopana ulica; čez prevelike mlakuže smo hodili po brveh ali skakali s kamena na kamen. Zavil sem v stranske ulice: hiše nizke, ponekod kar z blatom ometane, pred hišami so se podili nesnažni otroci v raztrganih krpah... Iskal sem stanovanje. V ulici kralja Aleksandra šte. 18, takoj izza dvorskega vrta, sem nazadnje našel svojemu žepu primerno, a še vedno drago sobico s tem-le pohištvo: v kotu pri oknu sirovo zbita mizica, grobo prepletkana z rjavo tesarsko barvo, poleg nje stajalo in škripajoč stol, v drugem kotu pogrado podobna postelja s slamnico, pisane tkanine na tleh in po stenah, nad njimi pa nekaj cenjenih slik.

Bil sem v prestolnici svobodne narodne države. To mi je bilo dovolj. Oh, zlata svoboda! Srečni ljudje, sem si mislil, ki prebivate v teh bornih kočah, četudi pogrešate sadov varljive civilizacije, ste vendar svobodni: sami si volite svoje poslance, sami si volite župane in imate vladu, kakršno si sami izberete. Davkarije vas ne izjemajo, saj vam nimajo kaj odvzeti in denar vam ostaja v vaši deželi.

Demokracija ima bodočnost

Minister Beneš se imenuje, kadar se govori o postanku češko-slovaške republike, skoraj na isto sapo z Masarykom. In po pravici! Kajti bil je Masarykova desna roka, ko sta spočetka malodane sama pripravljala pot za osvoboditev svojega naroda. Beneš je skoraj ves čas po vojni češko-slovaški zunanji minister. To govori prav tako za njegovo politično spretnost in veščino, kakor za politično razsodnost češkega in slovaškega naroda, ki sta postavila v najbolj kritičnih dneh dva umsko in npravno tako visokostojeca moža, kakor sta Masaryk in Beneš, na najbolj važni mesti v svoji državi.

Če izpregovori eden od teh dveh mož o smotrih in potih sodobnega političnega mišljenja, je gotovo bolj važno in poučno, kakor če deklamira o isti stvari kak fašistični poglavar, ali kak podoban človek, ki bi rad pristavil piskrček svojih osebnih koristi k ognju kakršnekoli diktature. Kajti prva dva morata biti pripravljena in sta tudi pripravljena, da vsak hip polagata račun svojemu ljudstvu. Drugi pa je tako od vsega početka postavil vse na eno kocko in ve, da bi v svobodni državi, v odsvitlu resnice in odkrite besede ne pomenil dosti, ali pa nič. Zato je moral prav tako od vsega začetka postaviti svojo stavbo na laž, in v globokem svojem bistvu so se njegove izjave zavite, neresnične — drugačne niti biti ne morejo.

18. oktobra letos je predaval Beneš v pariški Akademiji za duhovne in politične vede o revolucionarnem gibanju v Evropi in o obnovljeni evropski demokraciji. Glede na kraj, kjer je predaval in na umsko odlične ljudi, ki jim je predaval, ima to predavanje dvojen pomen.

Te-le so vodilne misli njegovega predavanja:

Titanizem — nauk o močnih osebnostih.

Francoska revolucija je pojmovala človeka optimistično, zamislila si je enakostno demokracijo in ideologijo, ki jo je v teh točkah prevzel pozitivistični socializem. Nasproti tem naukom so nastale staro-nove doktrine o človeški sebičnosti in o novem titanizmu močnih osebnosti, o narodni in plemenski ekspanzivnosti, o neenakosti ljudi, o božanskem navdihu množic ali kekega socialnega razreda in o novem socialističnem idealu (narodno-socialističnem ali komunističnem).

Osrednja Evropa doživlja danes prvo revolucijo.

Stojimo pred preokretom. Sicer meščanstvo še ni doigralo, ali razločno je videti hudi boj, ki spremlja nastop novih razredov. Več kot pol Evrope se nahaja v revoluciji. Osrednja Evropa do svetovne vojne sploh še ni imela prave revolucije. Tudi ni bila demokratična, ponajveč je živela pod vplivom avtoritete cerkve, dinastije in aristokracije. Cela njena zgodovina nima nič, kar bi bilo podobno angleški, ameriški ali francoski revoluciji.

V svetovni vojni sta trčila skupaj ta različna svetova. Osrednja in Vzhodna Evropa sta bili potolčeni, in posledica je današnja težka revolucija. V miselnosti sodobnega človeka prevladuje zavest, da se je svet izpred vojne korenito izpremenil, in da ta razvoj še vedno ni pri kraju. V resnici pa že nismo več daleč od njegovega konca. Živimo sredi velikih političnih in gospodarskih izprememb, vse se giblje. Vsak pa vprašuje, če se bo

Razumljivo je vaše silno domoljubje, razumljiv ves vaš zanos in vaša samozavest, saj plapolajo nad vašimi glavami vaše trobojnice, ki vas spominjajo slavni dni vaše preteklosti. Ni se vam treba bati — tako sem mislil — za svoj jezik, za svojo tako drago vam govorico. V takem ozračju se ne izkoti mrzka servilnost, za robsko duševnost ni mesta v svobodni državi, široke so vam grudi, saj azijski dušmani vam nikoli niso mogli do duše, telo pa ste branili s pestmi.

V kavarni »Moskvi«, zvečer, sem šele zapazil, da je tudi v Belgradu kos Evrope z vsemi svojimi sencami in sonci. Napravil sem že prvi dan nekaj poznancev. Tudi priporočilo za tedanjega notranjega ministra pok. Stojana Protića sem dobil. Čim sem pokazal pismo, sem bil takoj uveden k ministru. Prišel mi je naproti prijazen gospod, mi ljubezljivo stisnil desnico in me posadil sebi nasproti v naslanjač. Povem, da sem časnikar, da mi je potrebno za prosto gibanje priporočilo oblasti in, kar je poglavitno, kje in kako bi mogel dobivati poročila z bojišč. Prosil me je, naj bi glede na list, ki mu služim, ne zahteval od njega kakih izjav za javnost. Prijetno kramljuje sva se razgovarjala o tem in onem in se popolnoma razumela: on je govoril srbski in jaz slovenski. Nama ni bilo treba ne, da se jaz učim srbski, niti da se on uči slovenski; ostala sva vsak pri svojem in vendar sva se razumela. Takrat še nisem slutil, kako velik državniški duh je bil v tem možu, čigar nazore sem globoko spoštoval in se v marsičem strinjal z njegovimi ustavnimi načrti, ker je bil mož poštenjak in odkrit politik. Slava njegovemu spominu!

Nekoliko dni pozneje sem se predstavil županu belgrajske mestne občine, g. Ljubi Davidoviću. Sre-

mogel vzdržati ta novi red, ali če ga ne bodo razrušile politične in socialne akcije ter mednarodni boji in prepiri. Ali se bodo te sproščene sile umirile tam, kjer more sodobni svet to še prenesti, ali bo Evropa vržena v nadaljnje socialne boje in prevrate, ki jih poskuša komunistična stranka izvršiti in ki jih je v Rusiji tudi izvršila? Ali ne grozi Evropi nevarnost prav s te strani?

Boj med nagonstvom Vzhoda in umstvom Zapada.

Kdo ima prav: ali vzhodni instinktivizem, ali zapadni racionalizem Francije, ali angleški praktični empirizem in belgijska, holandska, skandinavska in švicarska »zdrava pamet«? Ali ima prav Oswald Spengler in celokupni poveljni mysticizem s češenjem strasti, čustva, sile in tako imenovane osvobajajoče »dejanja«, plemenskega in narodnega titanizma in političnega absolutizma? Ali bo vztrajala zapadnoevropska demokracija s tem, da se prilagodi času in preosnuje po socialni in npravni strani? Zakaj brez resničnega prepoda in izpremembe po mojem mnenju ne bo mogla obstati.

Zdaj iščemo vzorcev v Rusiji, v fašistični Italiji, celo v Nemčiji. Nekateri mislijo, da so omajani ideali demokracije in francoske revolucije ter zavračajo človečansko in mirotvorno ideologijo mednarodne in človeške vzajemnosti. Govore tudi o neuspehu socialističnih idej — torej o celokupni dediščini velikih revolucij. Proti racionalizmu velike revolucije postavljajo nagon in strast sodobnega človeka, proti demokratični enakosti samostvega državljanu kolektivni mysticizem, ki ponižuje osebnost v stroji. Proti svetovnemu človečanstvu postavljajo načelo boja in ekspanzije posameznega naroda ali kekega socialnega razreda. Gre torej res za novo revolucijo.

Zapad bo zmagal nad Vzhodom.

Velika revolucija je bila upor razuma, ki je znal revolucijo ustaviti in ohraniti njene resnične vrednosti. Ruska, nemška in italijanska revolucija so upori čustva, nagona in užaljene občutljivosti. Zato jih ni tako lahko ustaviti. Ali si bo znala napraviti ta revolucija svoj duhovni red, da zavladava Evropo v bodočih stoletjih? Mislim, da bo zapadnoevropski racionalizem premagal vzhodni instinktivizem. Moral bo pa svoje današnje uredbe korenito preizkusiti in pregledati. Tudi bo moral imeti dovolj poguma, da se dokončno razjasni glede upravičenih zahtev četrtega stanu. Tako je evropsko vprašanje in naloga Francije. Mali evropski narodi zaupajo vanjo.

Dr. J. R—i:

Slovenska oblikujoča umetnost v stiski

Oblikujoča umetnost je izraz duševnega življenja naroda. Globoka je, če je življenjska moč v narodu globoka, plitva, če je narod veterinarski, izgine, če je notranja moč naroda ugasnila. Dela oblikujoče umetnosti so za vsakogar razumljiva — seveda če je oblikujoča umetnost resna, resnična in dovršena. Pa tudi vplivajo bolj neposredno kot knjige, ki jih veliko ljudi nima časa brati, vplivajo na domačina in tujca, ki ne zna narodnega

Širite in naročajte naš tednik!

di velike sobe v mestni hiši na Veliki pijaci, poleg univerze, je imel mizo. Ljubezljivo me je sprejel. »Vi ste Slovence«, me je nagovoril, »me prav iskreno veseli. Slovence in Hrvate ljubim, ker smo več družin enega očeta. Govorite kar slovenski, jaz vam bom govoril pa srbski, pa se bova povsem razumela.«

Ta mož je bil druga politična osebnost, s katero sem govoril kmalu po svojem prihodu v Belgrad. Tudi ta gospod je mož poštenjak in prav tako čistih rok in čistega srea kot pok. Protić. Njegovih nazorov spočetka nisem mogel popolnoma doumeti, a njegov značaj mi je bil porok, da je njegovo mišljenje trezno in uvažujoče. Danes ga razumem popolnoma.

Na hodniku stare skupščine me je znanec predstavil g. Natasu Petroviću, bivšemu srbskemu notranjemu ministru. Mož je izredno malobeseden, odgovarja v kratkih odstavkih, pa to jasno in razumljivo.

Ta trojica bili so prvi vplivni srbski politiki, s katerimi sem najprej navezal stike in jih vedno globoko spoštoval, ker so bolj ali manj doumevali ali so si vsaj resno prizadevali, da doumejo slovensko dušo in njene upravičene težnje.

Danes je Belgrad vlemesto s silnim razmahom. Bogastvo in razkošje potiskata čedalje bolj sirotinjo in delavstvo iz mesta na obod. Pozna se, da je politično središče štirinajstmilijonske države, kamor se stekajo žile dovodnice iz vseh pokrajin.

Vsak bodi naročnik tednika „Slovenija“

jezika. Umetnine so izraz duševnega življenja, ki vzbujajo vedno novo življenje.

Med svobodnimi narodi je oblikujoča umetnost bujnejša kot med tlačeni, kajti svobodni narodi so tudi gmotno močnejši, ko razpolagajo s svojimi gmotnimi dobrinami sami in upravljajo tudi svoja javna sredstva, davke in javne dajatve sami in jih uporabljajo le v svoj lastni prid. Oblikujoča umetnost cvete, če živi narod v blagostanju; renesansa v Italiji so gojili papeži, bogati knezi in mesta, nizozemsko slikarstvo se je razvilo, ko je bila nizozemska trgovina na višku.

Slovenska oblikujoča umetnost, namreč moderna slovenska umetnost v začetku 20. stoletja, pa »se je rodila res iz umetnikov samih in ji ni nihče pomagal v porodnih bolečinah« kot je dejal Rihard Jakopič.

Je pa tudi resnica, da so vsa velika slovenska dela nastala iz žrtv. Vse, kar je res trajnega in večnostnega med nami, ni ustvarjavalcem prineslo gmotnega dobička, še priznanja v življenju ne, kvečjemu po smrti. Kar je bilo med Slovenci zvezano z dobičkom in odlikovanji, skoro vsako tako javno delo se je naposled izkazalo kot nečedno ali pa vsaj sebično in brez vrednosti. Žrtve se ne sme bati pri nas nihče, če ima res namen ustvariti kaj boljšega in trajnejšega ali pa vsaj zasnovati kaj takega.

Toda tudi med Slovenci so žrtve rodile uspehe. Po desetletnem idealnem delu slovenskih umetnikov iz začetka tekočega stoletja, ko so dosegli ti umetniki priznanje v velikih evropskih mestih, na Dunaju, v Londonu, v Berlinu, v Varšavi, kjer so priredili prve slovenske umetnostne razstave v velikem svetu, se je začelo daniti zanje tudi doma.

Javne korporacije, ki so pred vsem dolžne podpirati kulturna stremjenja, za katera so potrebna večja gmotna sredstva, so se začele vsaj v majhni meri zavedati svojih dolžnosti.

Največja javna korporacija, v kateri smo imeli Slovenci pred svetovno vojno odločilno besedo, je bil kranjski deželni zbor in deželni odbor; seveda je bilo na Kranjskem le tretjina vseh Slovencev.

Kranjski deželni odbor, ki je sicer že tudi prej podpiral slovenske oblikujoče umetnike, je ustanovil 1. 1913. dež. umetn. svet, ki mu je predsedoval Hugon knez Windischgrätz. Windischgrätz je predlagal kranjskemu dež. odboru, naj dovoli za podporo umetnikom in za nakupe domačih umetnin letnih 37.000 zlatih kron, kar bi bilo v današnji valuti okoli pol milijona dinarjev. Deželni odbor je ta predlog sprejel. Dunajska vlada je po posredovanju sekcijekega načelnika dunajskega ministrstva za nauk in bogočastje dr. Foerster-Streffleur-ja zvišala svojo letno dajatev za umetnostne namene na Kranjskem na 40.000 zlatih kron, tedaj v današnji valuti nad pol milijona dinarjev. Oba ta dva zagotovljena kredita skupaj v današnji valuti nad 1 milijon dinarjev, sta bila namenjena formalno le za Kranjsko, v resnici pa bi jih bili deležni vsaj deloma tudi izvenkranjski slovenski oblikujoči umetniki. Izplačilo in uporabo obeh kreditov je pa preprečila svetovna vojna.

Že od 1. 1912. pa sta res izplačevala kranjski deželni odbor in dunajska vlada za nakupe umetnin domačih umetnikov vsak po 5000 zlatih kron na leto, skupaj 10.000 zlatih kron in v sedanji valuti kakih 130.000 dinarjev. Štipendije in podpore za posamezne umetnike pa so bile podeljevane še posebej.

Ljubljanska mestna občina je dajala za nakupe slovenskih umetnin v letih 1912., 1913., 1914. in 1915. po 5000 zlatih kron na leto, tedaj v današnji valuti okoli 65.000 dinarjev. Ljubljana je takrat štela četrtino manj prebivalcev kot danes.

Država, dežela Kranjska in mestna občina ljubljanska so tedaj pred svetovno vojno dajale za nakup slovenskih umetnin na leto

15.000 zl. kron oz. okoli 180.000 današ. dinarjev.

za štipendije mladim umetnikom in za podpore umetnikom so pa dajale te javne korporacije

še posebne zneske.

Če bi se izvršil Windischgrätzov predlog, ki je bil že sprejet in vstavljen v deželni proračun in bi se efektiviral tudi dr. Förster-Streffleur-jev že dovoljeni državni kredit, bi v 1. 1914. in v nadaljnjih letih vse javne korporacije žrtvovala samo za nakup slovenskih umetnin (deželni muzej je imel lastni kredit, štipendije in podpore tudi!) letno

92.000 zl. kron oz. okoli 1.200.000 današ. dinarjev.

To je preprečila svetovna vojna.

Pred svetovno vojno je bilo kakih 25 slovenskih oblikujočih umetnikov, ki so intenzivnejše delali in bi šteli pri javnih nakupih.

Danes pa štejemo kakih 70 ustvarjajočih, oblikujočih slovenskih umetnikov.

Slovenski umetniki razstavljajo danes že v Parizu, na Dunaju, v Berlinu, v Pragi, v Benetkah, v Amsterdamu, v Londonu itd.

Sami smo Slovenci ustanovili na angeljsko nedeljo 1918 svojo slovensko »Narodno galerijo«, na ljubljanski univerzi stolico za umetnostno zgodovino s seminarjem, v Ljubljani deluje spomeniški urad, izhaja strokovni časopis »Zbornik za umet. zgodovino« itd.

Dravska banovina ima 130% več prebivalstva kot bivša dežela Kranjska, mesto Ljubljana pa za eno četrtno več kot pred svetovno vojno.

Proračun dravske banovine je znašal l. 1930.-31. nad 136 milijonov dinarjev, l. 1931.-32. pa nad 116 milijonov dinarjev, za leto 1932.-33. pa je preložen na 110 milijonov dinarjev. Proračuni mestne občine ljubljanske znašajo zadnja leta nad 50 milijonov dinarjev. Dravska banovina je plačevala v l. 1930.-31. vseh državnih dajatev okoli 1000 milijonov dinarjev.

Za nakup slovenskih umetnin ni v celih 14 letih po preobratu državni proračun ničesar določil do današnjega dne. Edino minister dr. Korošec je kot železniški minister iz svojega resorta nakupil svoj čas več del slovenskih umetnikov.

Odbor ljubljanske oblasti je v kratki dobi, dokler je obstajala ljubljanska oblast, žrtvoval 100 tisoč dinarjev za nakup Dolinarjevih, Kraljevih in Lobodovih del.

Dravska banovina je za časa, ko je bil ban dr. Serbec, izplačala za nakup del iz Strahlove zbirke 157.000 dinarjev. Odtlej ni dala za nakup domačih umetnin ničesar iz proračunov.

Ljubljanska mestna občina je tu intam nakupila kakšno slovensko delo, naročila je n. pr. Jakopiču fresko v veži hiše na Ahacjevih cestih, v proračunu za l. 1931.32. je imela za nakup slovenskih umetnin znesek 35.000 dinarjev, znano pa ni, če je ta znesek v resnici porabila.

Celo za »Narodno galerijo«, ki je pa poglavje zase in ni neposredno v stiku z živo umetnostno produkcijo, javne korporacije niso izplačevale že v proračune vstavljenih vsot. Državni proračun ni dal »Narodni galeriji« ničesar, dravska banovina je imela sicer v proračunih za »Narodno galerijo« v l. 1929.-30., 1930.-31., 1931.-32 vstavljenih po 100 tisoč dinarjev, izplačala pa je le l. 1930. 50.000 dinarjev, l. 1931. 40.000 dinarjev in l. 1932. 20.000 dinarjev. Mestna občina ljubljanska, ki je pokazala še največ zanimanja za slovensko umetnost in je pridobila za županovanja dr. Periča tudi Jakopičev razstaveni paviljon, je leta 1928. dala za fond Narodne galerije in Akademije 150.000 dinarjev, v l. 1929. in 1930. je vstavila v proračun po 100.000 dinarjev, izplačala jih pa ni in doslej tudi za l. 1931. vstavljenega zneska za »Narodno galerijo« še ni izplačala.

»Narodna galerija« je pa, kot rečeno, nekaj čisto drugega kot so živeči slovenski oblikujoči umetniki. Ima namen zbirati vsa znamenita dela slovenske umetnosti vseh časov in po svojem bistvu v glavnem ne more imeti namena pospeševati živi razvoj umetnosti neposredno. Slednje je stvar javnih korporacij.

Javne korporacije, ki obstojajo na slovenskem ozemlju, niso torej v vseh zadnjih 14 letih žrtvale za razvoj slovenske umetnosti, za živo produkcijo slovenske oblikujoče umetnosti toliko, kot so celo pred svetovno vojno v resnici dale v dveh letih.

Opravičen je bil tedaj »Opomin« Riharda Jakopiča, ki ga je prebral na sestanku slovenskega razumništva v ljubljanskem »Unionu« 20. oktobra t. l., opravičen zlasti, kar se tiče javnih korporacij na slovenskem ozemlju v tuzemstvu. »Grobbarji kopljejo velik grob, da pokopljejo vso našo kulturo. Nji preti pogin, da se duševni delavci rešujejo v službe«, je dejal Jakopič. »V ponižanju in beraštvu stoka slovenska umetnost«, je ponavljal, klical je narod sam, naj da še umetnikom skorjico kruha, ko vzdržuje banke in zabavišča, plačuje davke in redi vse mogoče stanove. »Umetnik strada in narod se ga spomni šele, ko ga že jedo črvi«, je povdarjal Jakopič.

Res je po vsi Evropi oblikujoča umetnost v stiski, oblikujoči umetniki prodajajo umetnine tudi v velikih evropskih središčih za živila in neznatne cene, ker je splošno blagostanje zbog gospodarske depresije povsod izginilo. Mecenov ni več niti drugod. Javne korporacije, zlasti države, pa vsaj iz sredstev, ki so na razpolago, podpirajo umetnostno produkcijo, prav kakor s silo vzdržujejo vseučilišča in druge kulturne ustanove. Odnos oblikujoče umetnosti do občinstva je pa stvar zase in zlasti med Slovenci. To je vprašanje, ki zahteva reforme tudi pri umetnikih samih. Podpirati in dajati podpore oblikujoči umetnosti, so pa dolžne javne korporacije.

KULTURA

Gledališče

Gospa Inger na Oestrotu.

21. oktobra nam je ljubljanska drama predložila po režiserki ge. Mariji Veri Ibsenovo delo »Gospa Inger na Oestrotu«.

Henrik Ibsen se predstavlja v tem delu kot oster in dosleden opazovalec družabnega stanja v prvi polovici 16. stoletja na Norveškem. Kljub temu, da Ibsen ne spada k čistemu, izrazitemu naturalizmu, moremo zaslediti pri njem močne trenutke popolnoma naturalistične narave. Zlasti ugotavljamo to potezo pri onih ležajih drame, kjer je Ibsen neizprosno do skrajnosti v prikazovanju trpke resnice. Slikanje razmer je toliko netendenčno, da bi jih mogli brez opomb prenesti na naš čas. Kot obso-

jevalec časa in družbe se je Ibsen strogo držal zgodovinske resnice in zato ni sicer nepričakovanemu zaključku hotel iskati drugega konca. Nesporo pa je silna vrednost vprav v arhitektonski zgrajenosti celotne drame, ki se v pravilni razvrščenosti razvija, razklepa, dviga, sklepa in končuje v duhu moralne in etične zakonitosti.

Gospa Marija Vera si je to pot kaj veliko naprtila. Poleg režije je sprejela tudi naslovno vlogo. Vsestransko težavno vlogo, ki prikazuje go. Inger v moči, sijaju in padu, je zelo jasno in pojmljivo podala. Gdč. Boltarjeva v vlogi Eline Gyldenloeve je izrazita, le v pogovoru z Nils Lykkejem prerazumska, Nils Lykke, danski vitez g. Gregorina preračunljiv in prilagodljiv vsakemu stanju in pa — svojemu položaju. G. Skrbinek v vlogi Skaktavla mogoče preizrazit v govoru, v ostalem prav dober, Nils Stensson g. Jana je bil vse preveč domač. Manjkalo mu je viteškega zanosa, ki naj odlikuje mladega viteza. Ostali so sodelovali po moči vlog dobro.

Ga. režiserka je postavila fjordskemu dvoreu prav pogoden izraz s preprostim, pa vendar lepim obsežjem. Viteška dvorana bi morala biti slikoviteje opremljena; predstavljati bi morala slavo in mogočnost nekdanjega zelo častne rodbine. Z. A.

Zbor mladega „Triglava“

Prejeli smo: Jugoslovansko akademsko društvo »Triglav« v Ljubljani bo priredilo 5. in 6. novembra 1932. zbor mladega »Triglava«, na katerem bodo predavali o naših sodobnih vprašanjih: France Bajd: Duhovni obraz mlade generacije. Josip Vidmar: Etos slovenstva. Dr. Stanko Leben: Narodna vzgoja. Dr. Fr. Zwitter: Problemi XX. stoletja. Dr. Lado Vavpetič: Vloga individualnosti v novi dobi. — Zbor se bo vršil v beli dvorani hotela »Union« oba dneva dopoldne in popoldne. Začetek bo dopoldne ob 10. uri, popoldne ob 3. uri.

OPAZOVALEC

Zbrodnikom

Če si Nemec, Francoz ali Anglež, — to bodi, a bodi čist! Pravi človek po krivem ne sodi, ne nasiljuje sosedu, po njegovem bistvu ne brodi. Če delaš drugače, le zbroda te vodi! Rožan.

Popravi. Zadnja vrsta v 14. številki »Slovenije« pod naslovom: »Gulliver in Liliputanci« objavljenega aforizma se mora glasiti: »A to je smeh strica Yankeeja, z veliko mošnjo, ki nam zapira naše nebo«. Opomba uredništva.

Mali narodi grejo svojo pot ...

V Nemčiji je danes ozkosrčni, izključujoči narodni šovinizem bržkone na višku svojega razvoja. Organiziran je v fašistični stranki narodnega socializma. Ker je fašistov povsod dovolj, tudi pri nas, zato je nad vse poučno, kakšen pomen in vpliv ima tako skrbno negovana narodna nestrpnost na druge narode in s tem na gospodarsko in zunanjo politiko lastnega naroda.

Nemški vseučiliški profesor Theodor Lessing je bival letos dalj časa v severnih deželah. O tem poroča v sestavku o »posevernem« v »Prager Tagblatt«-u. Pod posevernem razumejo namreč nemški fašisti nekako biološko očiščenje nemškega naroda v smeri modrih oči, plavih las in podolgovate lobanje.

Ugleden Danec mu je takole pojasnil stališče malega naroda proti sosedu, ki kultivira narodno nestrpnost:

»Kakor nerad govorim o tem, Nemčija je izgubila našo ljubezen. Nemci so nam blizu, a tudi Holandi in Angleži so nam blizu. Toda nikoli se še ni noben Anglež tako šopiril s svojo narodnostjo, kakor Nemci, čeprav bi imel za to več pravice. Zato se polagoma odtušuje skandinavski sever nemškemu kulturnemu krogu in približuje angleškemu. Danes razume le še starejša pokolenja nemško. Mi smo kultiviran narod, miren in srečen v sebi samem, saj so imperialistične razmere za male narode nemogoče. Zato se prav nič ne plašimo, misliti internacionalno in sodelovati za koristi celokupnega človeštva. Velikih preosnov človeštva bržkone ne bodo izvršili veliki, temveč mali narodi. Zato štejemo vsako domišljavost in neprestano bahaštvo ter ustenje z vojevitostjo in močjo za malosrčnost in omejenost.«

Moške besede človeka malega naroda, ki se zaveda moči, ležeče v resnici in kulturi, členu velikega naroda, ki razume njih vsebino in ki se zaveda njihove daljnosežnosti.

Število ni vse, čeprav velja še danes precej. In višje ko se bo dvigalo človeštvo, manj bo pomenilo število. Kakovost, sedaj podjarmljena od količine, si količino podvrže.

Dvajsetletnica balkanske vojne

V drugi polovici meseca oktobra je preteklo 20 let od začetka balkanske vojne, ki je strla moč turškega gospodstva nad balkanskimi Slovani, kjer so zlasti Srbi in Bolgari vzbujali občudovanje diplomatske Evrope, ki jih je dotlej podcenjevala.

Zal, da je stari spor med Bolgari in Srbi napravil novo sovraštvo med sosedoma, ki se je neprijetno pokazalo tudi v nastali svetovni vojni. Balkan Balkancem v medsebojni zvezi — to bi moralo biti naše geslo.

DEJSTVA IN DOGODKI

† Anton Funtek.

Profesor Anton Funtek, ki je umrl 21. t. m. po daljšem bolehanju v starosti 70 let, je bil znan slovenski književnik: pesnik, pisatelj in prevajalec. Bil je učenec Cimpermanove šole, ki je zlasti brusila obliko. Kot pesnik in pisatelj ne bo obveljal ves, a zasluži naše priznanje posebno kot prevajalec tujih književnosti in naše v tuje. Urejal je nekaj časa tudi »Ljubljanski zvon« in »Uradni list«, kjer je skrbno gojil čistost in pravilnost slovenskega jezika.

† Fr. Milčinski.

Nenadoma je umrl dne 24. t. m. v starosti 65 let upokojeni svetnik »stola sedmorice« in slovenski pisatelj Fran Milčinski. Kot sodnik se je med prvimi bavil z mladinskim sodstvom, ki mu je dajalo tudi gradiva za književno delovanje. Udeleževal se je sicer kot humorist, dramatik in mladinski pisatelj. V tej zadnji panogi je ustvarjal leposlovne umetnine, ki so vredno berilo tudi za odrasle, s čimer se je prijetno razlikoval od prejšnjih pisateljev, ki so mislili, da je mladinski spis samo moralna pridiga za otroke.

† Dr. K. Hinterlechner.

Umrl je 26. t. m. redni profesor geologije na ljubljanski univerzi gospod dr. Karel Hinterlechner. Pokojnik se je v svoji stroki udeleževal praktično in teoretično. Bil je že rektor našega mladega vseučilišča in priznan kot znanstvenik tudi v tujini.

GOSPODARSTVO

Polom kontingentskega gospodarstva

Načelo svobode v gospodarstvu.

Gospodarski ideal 19. stoletja je bil: povsod čim največ mogoče svobode, ker le taka da je mogoče, razviti produktivne sile vsega sveta. Prav gotovo je temu načelu pripisovati siloviti razmah gospodarstva v zadnjih petdesetih letih 19. pa nekako do konca prvega desetletja 20. stoletja, ko je huda konkurenca in boj za tržišča začel izživati med narodi spore, ki so nazadnje privedli človeštvo do svetovnega pokolja.

Slabe strani svobodnega gospodarstva.

Kajti povedati je treba, tudi precej senčnih strani je imela ta gospodarska svoboda. V prvi vrsti že zategadelj, ker je postala kmalu samo še formalna, na papirju. Nasproti osebnosti, nasproti človeku kot enakopravnemu in moralnemu bitju razširjevalci misli gospodarske svobode od vsega začetka niso našli pravičnega odnosa. Posledica je bila, da so izrabili to svobodo tisti, ki jih je bilo malo, ki so imeli sredstva in ki so se zaradi tega lažje organizirali, nasproti tistim, ki jih je bilo sicer mnogo, ki pa niso imeli sredstev, ki so bili preveč razpršeni in ponajveč tudi preslabo poučeni o družabnem ustroju, da bi si mogli pomagati. Tako je prišlo, da so si organizirani lastniki kapitala polagoma v kartelih, trustih, delniških in podobnih družbah polastili dejanske oblasti nad gospodarstvom. Polastili so se je seveda, da povečajo lastno moč in bogastvo, ne pa morda v kake humanitarne in kulturne namene.

Mednarodna organizacija kartelov proti gospodarski svobodi.

Deloma se je posrečilo, zlomiti moč teh organiziranih lastnikov proizvodnih sredstev delavskim organizacijam. Pa samo deloma, in kolikor je to zadevalo najnujnejše koristi delavstva. Sicer so pa prej ko slej gospodovale organizacije proizvajalcev nad narodnim gospodarstvom. In ker so kmalu izprevideli, da čreplje dejansko svobodno tekmovanje moč in zlasti zmanjšuje dobiček, so se hitro sporazumele med seboj. Narodnostne in državne meje niso bile pri tem nobena ovira. Kako daleč so bile te gospodarske organizacije od vsakterih moralnih pomislekov, izpričuje najbolj okolnost, da so nemški proizvajalci še med vojno prodajali Francozom, Amerikanci pa Nemcem — in sicer v obeh primerih izdelke, ki so vojno zavlačevali in pomagali nasprotniku, ubijati lastne sovržljivane.

Utesnjevanje narodnega gospodarstva.

Posledica takega opazovanja in spoznanja je bila, da so šli narodi, prav za prav države, v drugo skrajnost. Hoteli so naenkrat gospodarsko svobodo kar največ mogoče omejiti in utesniti. Velika vojna jih je sicer k temu naravnost prisilila. Deloma razrvanost gospodarstva po vojni, deloma nezaupljivost do sosedu, morebitnega jutrišnjega sovražnika, sta podpirali in gojili taka stremljenja. Dejanski učinek teh gospodarskih metod opazujemo in čutimo lahko vsak dan na lastni koži.

Sredi prejšnjega desetletja se je sicer za hip zazdelo, kakor da srečuje človeštvo pamet. Popuščati so začele carine, mednarodna trgovina je naraščala. Ali danes vidimo, da je bilo vse to le na videz. Zadaj nekje je čepela nezaupljivost, skrbna negovana od različnih nacionalistov, in čakala nepričakovano. Nikoli ni zmanjkalo v gospodarstvu neprimlik, kako naj bi bilo drugače po vojni, ko so se šele začele razprezati nove vezi. Zato je bilo seveda kaj lahko, izpodkopati tisto malo zaupanja, in vsaktero gospodarsko krizo gnati v neskončnost.

Zopet so se narodi gospodarsko umaknili vsak na svoje poprišče. To pa seve ni bilo družega nego umik, ki se je izvršil v zadregi, ki in bil in logično ni mogel biti razrešitev.

Kaj pomeni kontingentska politika?

Sijajen gled nam daje takoimenovana kontingentska gospodarska politika zadnjih let. Kontingent označuje namreč največjo množino kakega blaga, ki ga dovoljuje država uvažati iz inozemstva. Ker so postale carine nekako zasovražene, tudi že med lastnim prebivalstvom, ker jih v neskončnost le ni kazalo zviševati, že da se ne izpodje lastno gospodarstvo, ker so vse države nazadnje tudi vezane glede poviševanja carin na razne trgovinske dogovore, in ker so navzlic vsemu temu vendarle hotele preprečiti prevelik uvoz, so se začele zatekati h kontingentom.

Prva je začela s kontingentiranjem Francija, in sicer že pred več leti, takoj v prvih začetkih sedanje nas v dvojnem pogledu zanimiv: krize. Ta francoski poizkus je za prvič, ker je pač najstarejši in mora zato nuditi največ snovi za ocenitev njegovih uspehov in vrednosti, drugič pa, ker vprav Slovenija v Francijo precej izvažja, zlasti poljedelske pridelke, kakor razno sočivje (fižol, grah), gobe in drugo.

Polom kontingentske politike.

Danes pa se govori samo še o splošnem polomu francoske kontingentske politike. Francoska vlada sama priznava ta polom. Kajti kontingentska politika je privedla do nekake okorelosti cen v francoskem gospodarstvu. Pri tem je pa zlasti trpel izvoz. Tako se je Francozom sicer po eni strani posrečilo, zmanjšati uvoz, ali še veliko bolj so zmanjšali svoj lastni izvoz. Bilanca kontingentske politike je torej očitno pasivna.

Z ozirom na te slabe skušnje, se je francoska vlada odločila, da opusti kontingentsko politiko. Kakor že povedano, bo to važno zlasti za Slovenijo, kajti kontingentirani predmeti so bili večinoma poljski pridelki.

Morda pa privedejo francoske skušnje Francoze same, pa tudi druge narode do spoznanja in zavesti, da je gospodarska kriza mednarodna in ne narodna, in da jo je zaradi tega mogoče rešiti samo tako, kakor je nastala: namreč z intenzivnim sodelovanjem narodov. Pri tem je treba seveda že sedaj gledati na to, da se povrnemo k resnično svobodnemu gospodarstvu, to je k gospodarstvu, ki bo onemogočalo, da dobe posamezniki proizvajanje katerekoli gospodarske dobrine popolnoma v svojo oblast, in da to oblast zlorablja, človeštvu, zlasti delovnemu človeštvu v škodo.

Tednik „Slovenija“

je ustanovljen iz idealnih namenov in ga pišejo slovenski kulturni ljudje.

SLOVSTVO

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(Nadaljevanje.)

Na mah se je ves spremenil in preobrazil. Admiral Decrès se spominja svojega srečanja z Bonapartom po vendémiaire-u: »Hitim k njemu, da ga objamem; toda združujeta me njegov pogled in zvok njegovega glasu. Nič žaljivega ni bilo v njih, ali na mah sem razumel vse, in od tistih mal nisem več poskušal prestopiti črto, ki mi je bila pokazana.«¹⁴

Ta črta pa ga loči samo od njemu enakih, ne od nižjih: še vedno je preprost med preprostimi ljudmi.

Od vendémiaire-a je bila v Parizu lakota. Izdaja kruha je bila ustavljena, in ljudstvo se je drenjalo okoli pekarnic. Da pazi na mir v mestu, je jahal Bonaparte z delom svojega štaba po ulicah. Lačna tolpa ga je obkrožila in nadlegovala, zahtevajoč kruha z glasnimi kriki, naraščala je bolj in bolj in ga začela ogražati. Nenavadno debela ženska je nastopala bolj besno od vseh drugih, mahala je s pestmi in kričala: »Vsi ti-le pozlačenci se nam posmehujejo; da le sami žro in se rede, če pa umira ubogo ljudstvo od lakote, še pljujejo nanj!« — »Ej, tetka, poglej me, kdo od naju je debelejši?« ji je odvrnil Napoleon, in tolpa se je začela smejati, besnost je izginila. Tako je od enega samega smehljaja boga Sonca izdahnul Piton.

Nastopili so veseli dnevi direktorija. V zraku je zahledela pomlad; led terorja se je tajal na soncu reakcije.

Tiste dni se je sestal Bonaparte z vikonteso Josipino Beauharnais, rojeno Tascher, kreolko iz otoka Martinique-a. Njen mož, predsednik ustavodajnega zbora in glavni zapovednik Renske vojske, jo je zapustil v revščini z dvema nedoraslimi otrokoma; po nekakšnem se je preživljala, delala je dolgove, pečala se je z ne preveč srečnimi spekulacijami, sicer se pa ni odlikovala po strogi pravstvenosti. Za dobe terorja je bil njen mož usmrčen. Zapri so tudi državljanko Tascher, čeprav se je izdajala za »dobro sansculotko« in je bila prijateljica Karoline Robespierre. Le čudež jo je rešil pred giljotino, in naravnost iz krvavih mučilnic Conciergerije je padla v blesteče salone bivših aristokratov in novih spekulantov, kjer jo je srečal Bonaparte.

Bila je že izven prve mladosti in je prikrivala svoja leta — dva in trideset. Bila je rusa, kot prava kreolka, toda znala se je umetno ličiti; smehljala se je previdno, da ne bi kazala svojih slabih zob. Imela je prelestne temne oči in tih glas, tako blagovzvočen, da se je služinčad ustavljala pri vratih, da jo posluša. Najbolj mične pa so bile njene voljne, gladke kretnje, podobne kretnjam morske haloge pod poljočimi valovi. »Josipina je bila popolna gracija, la grazia in persona«, se spominja Napoleon na Sv. Heleni.¹⁵

Za časa revščine je imela šestnajst oblek in samo šest spodnjih kril: češče je menjala obleko, nego perilo.

Naravi je bila kakor »desetletna deklica«: prav tako lahko se je razjokala, kakor utolažila;¹⁶ ali kakor vesela ptičica iz martinških gozdov. Ali se je moglo reči o njenem razumu, kar pripoveduje Molière o poštenosti enega svojih junakov: »Ima je prav toliko, da ne bo obešen?« Imela je zelo veliko zdrave razumnosti in fine ženske pretkanosti. Napoleona, najumnejšega moža, ni vprav varala, toda zlahka se je zagovarjala pred njim. »Karkoli, sem jo prašal, prva njena beseda je bila: ne, in ta pravzaprav ni bila laž, ampak zgolj previdnost, samoobrana.«¹⁷

Videti je, da je prvi korak k Bonapartu naredila Josipina sama. Sicer je sanjarija, da se omoži s finančnikom, toda ker ni mogla podjarmiti nobenega finančnika, se je zadovoljila z generalom. Malo dni po prvem srečanju mu je že označila prvi ljubezenski sestanek v svoji udobni hišici v ulici Chantreine, ki jo je pravkar kupila za denar svojega ljubimca Barrasa. In še nekaj dni, pa sta že — ženin in nevesta.

»Če ga ljubim?« piše svoji prijateljici. »Ne, ne ljubim ga... Do njega imam samo toplo čuvstvo, ki se meni sami ne dopada in ki ga imajo pobožni ljudje za najhujše.«¹⁸

On pa plameni. Josipina je prva ženska, ki jo ljubi, ali vsaj misli, da jo ljubi. Ni mogoče ljubiti brez sfrasti, ali mogoče je, biti strasten brez ljubezni. Kaže se, da je taka Bonapartova strast.

»Dan, ko mi porečeš: 'Jaz te manj ljubim', bo moj poslednji dan. Če bi bilo moje srce tako nizko, da bi ljubilo neuslišano, bi ga raztrgal s svojimi lastnimi zobmi.«¹⁹ To je kajpada slaba retorika, spomin na »Novo Heloise-o« in na »Trpljenje mladega Wertherja«. Dobro razume Josipina vse to. »Ah, kako je smešen, Bonaparte!« se smeje, ko ji grozi z »bodalom Othella«. Toda nepretrgana njegova zamaknjenost jo nazadnje utruja, in na obzorju se pojavlja gospod Charles, pribočnik generala Leclerca, majhen, kodrolas, postaven fant, z obrazom trgovskega potnika, Don Juan za tabl d'hôte. Z njim se Josipina rajši zabava, nego z Bonapartom. Sicer pa priznava — Napoleonu. »Zelo ljubim Bonaparta, navzlic njegovim malim napakam«, piše svojemu ljubimcu Barrasu.²¹

Morda tudi Bonaparte ne slepi samega sebe. Dobro ve, da jo jemlje, ko se še ni čisto ohladila od Barrasove po-

stelje. Toda nikoli ni imel časa, misliti na to: ljubi, kakor je, hlastno, daveč se, goltaje koščke. In nikoli vse svoje življenje ne bo imel tega časa.

»Nikoli nisem resnično ljubil, razen Josipino nekoliko, pa še to le, ker sem imel takrat sedem in dvajset let.«²² — »Ne ljubim niti žensk, niti kart; ničesar ne ljubim; popolnoma politično bitje sem.«²³

19. ventose-a, 9. marca, 1796. leta je bila podpisana na županstvu zakonska pogodba. Morda sta oba v vzajemnem tišem soglasju dala bolj rahli državljanski poroki prednost pred cerkveno, ki veže močneje.

»Kaj počenjate!« je plašil Josipino njen notar maitre Raguideau nekaj dni pred svatbo. »Ta general nima družega, nego svoj plašč in svoj meč!«²⁴

Toda Josipina se ni ustrašila: pomnila je Bonapartove besede: »Moj meč je pri meni, in daleč pojdem z njim!«

Barras je bil ena izmed poročnih prič. Od njega je dobila Josipina velikolepno doto: Bonapartovo povišanje za glavnega zapovednika Italijanske vojske. Dva dni po svatbi je bil že na poti k vojski.

Sonce še ni vzhlo, toda že se vidi rožnardeči jutranji osvit, in Napoleonu se je zdelo, da se dviga od zemlje kakor na mogočnih krilih, — da leti soncu nasproti.

Vzhajajoče sonce

I.

Italija.

1796—1797.

»Kako sem bil srečen takrat! Kakšen zanos, kakšni vzkliki: 'Vivat osvoboditelj Italije!' In to pri pet in dvajsetih letih! Slutil sem že, kaj utegnem postati. Svet je uhajal pod menoj, kakor da bi bil letel po zraku.«²⁵

Čudo poleta, čudo hitrosti in lahkosti, tak je tudi naš vtis od italijanskega pohoda. Resnična pa je v njem samo hitrost, a lahkost je zmota: treba je dobro pogledati nanj, pa razumemo, kakšen trud je v njem in kolike težave.

»V italijanski vojni se je pokazal največjega«, pravi general Lassalle 1809. leta, torej že v Napoleonovih večernih dneh. »Takrat je bil junak; sedaj je samo še cesar. V Italiji je imel malo ljudi, pa še ti so bili brez orožja, brez kruha, brez čevljev, brez denarja, brez uprave; bil je neznanne vnanosti; imeli so ga za matematika in sanjarja; nobenega dejanja še ni bilo za njim, in niti enega prijatelja ni imel; slovel je za čemernika, ker je bil vedno sam in zatopljen v svoje misli. Vse je moral narediti sam, in je tudi naredil. Takrat je bil najbolj čudovit!«²⁶

Morda niso bile pri obleganju Toulona težave nič manjše; toda tam so bile na koščku zemlje, tukaj pa v celi deželi in vpričo vse Evrope.

Bonaparte je dobil od direktorija za osvojitev Italije dva tisoč louisdorjev, pa še te samo v dvomljivih čekih. Vsakemu svojih generalov je dal po štiri louisdorje, in to je bilo mnogo, ker že dolgo niso videli v vojski družega, nego assignate.²⁷ V štabu generala Massena niso imeli pisalnega papirja za povelja. Stendhal se spominja, da je nosilo dvoje poročnikov izmenoma ene hlače, dočim si je moral neki drugi, ko je šel v goste k milanski markizi, z vrvice privezati na nogo čevlje brez podplatov.²⁸ Vojščaki so hodili v capah, lačni, pijani, nasilni, ter so se zanimali samo za ropanje in marodiranje. »Beraška drhal in vsega Languedoca in vse Provence, pod vodstvom bosonogega generala«, pravi Alfieri o tej sansculotški vojski.²⁹

»Kadar je vojščak brez kruha, počenja take stvari, da se sramuješ biti človek«, piše Bonaparte direktoriju. »Postavil bom stražne zglede in obnovil red, ali pa preneham poveljevati tej razbojniški svojati.«³⁰

Vojska je revna, a general bolan: toulonske garje, ki so se mu zagrizle v telo, bolezen mehurja in gnila mrzlica mantuanskih močvirij mu jemljejo moč, tako da je podoben lastni prikazni. Mislijo, da je zastrupljen. »Tako je rumen, da se srce veseli!« govore rojalisti in pijejo na njegovo bližnjo smrt.³¹

Samo oči na tem izmozganem obrazu žare v strašnem ognju, v nepretrpnem blesku raztaljene kovine. S temi očmi kroti zver.

»Ta mali general, pasji sin, me je pripravil v strah; niti sam si ne morem razjasniti čuvstva, ki me je takoj strlo, pri prvem pogledu nanj«, priznava general Angereau, predrni sansculotte.³²

»Kaj se nam posmehujejo, ka-li? Poslali so nam fantička, da nam ukazuje!« so godrnjali stari brkati grenadirji; toda kmalu so spoznali, kakšen je ta »fantiček«. Spočetka so se zbal, a pozneje so ga vzljubili. »Celo bolelni Bonapartov vid se jim je dopadel.«³³ Zaradi njega so ga še bolj ljubili in hkratu »pomilovali«. V najbolj strašnem ognju bitk jim ni ukazoval, nego jim je zgolj z enim samim pogledom, z enim samim nasmehom dovoljeval, iti v smrt, kakor dovoljuje ženska zaljubljenemu, da počenja blaznosti.

²² Gourgaud, S-te Hélène, II. 8.

²³ Lord Holland, Souvenirs, trad. franç., 1866, p. 200.

²⁴ Arthur - Levy, 102.

²⁵ Gourgaud, II. 54.

²⁶ Roederer, 278.

²⁷ Mémor., I. 129.

²⁸ Stendhal, 127.

²⁹ Lacour-Gayet, 31.

³⁰ Lacroix, 165.

³¹ Stendhal, 248.

³² Ségur, I. 194.

³³ Stendhal, 195.

¹⁴ Stendhal, 112.

¹⁵ O'Meara, N. en exil, éd. 1897, I. 210.

¹⁶ Constant, Mémoires, éd. Garnier, I., 279.

¹⁷ Mémor., II. 326.

¹⁸ Lacour-Gayet, 340.

¹⁹ Masson, M-me Bonaparte, 14.

²⁰ Lacour-Gayet, 344.

²¹ Masson, M-me Bonaparte, 132.